

*Кожевникова В. О.,
доцент кафедри охорони інтелектуальної власності,
цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ПРАВА: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті досліджується чинне цивільне та сімейне законодавство шляхом порівняльно-правового аналізу системи принципів двох галузей права. На основі аналізу автор дає власне визначення форм нормативного вираження принципів.

Ключові слова: система принципів, цивільне та сімейне законодавство, галузь права, правовідносини.

Постановка проблеми. Становлення та розвиток українського законодавства суттєво вплинули на розвиток принципів цивільного та сімейного права. В науковій літературі переважно досліджені лише загальні положення принципів цивільного і сімейного права, відсутній єдиний підхід щодо розуміння цих принципів. Це є суттєвим недоліком, бо саме принципи дозволяють нам визначити, як співвідноситься сімейне та цивільне право. Крім цього, в сучасній науковій літературі відсутнє повноцінне дослідження спільних та відмінних ознак принципів цивільного та сімейного права; немає однозначної думки щодо спільності чи відмінності загальних принципів, що містяться в цивільному та сімейному праві.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблематика ролі та місця сімейного права в системі приватного права була предметом досліджень науковців як в радянський період, так і в сучасний. Принципи як керівні ідеї є важливим чинником при здійсненні правовідносин. Слід відмітити значний внесок в розвиток теоретичних положень принципів С. С. Алексєєва [1], О. С. Іоффе [2], Д. І. Мейєра [3], В. Ф. Яковлева [4], В. Ф. Маслова [5], А. М. Нечаєва [6], Н. В. Вітрук [7], І. В. Жилінкової [8, с. 25], О. В. Дзери [9], Ю. К. Толстого [10], Б. А. Джандарбек [11], Л. М. Пчелінцевої [12], С. М. Братуся [13], Е. М. Ворожейкіна [14], Г. К. Матвєєва [15], В. М. Антокольської [16], Р. П. Мананкової [17], Я. М. Шевченко [18], Є. О. Мічуріна [19], Е. О. Харитонові [20] тощо.

Вказаним проблемам в сфері цивільно-правових та сімейно-правових відносин приділялась увага таких дослідників, як М. К. Сулейменов («Право як система», 2011) [11], І. Ф. Александров («Правове регулювання сімейних відносин: співвідношення сімейного та цивільного законодавства», 2003) [22], Н. С. Шерстнева («Принципи російського сімейного права», 2007) [23], З. В. Ромовська («Українське сімейне право», 2011) [26]. Утім, в цих наукових роботах досліджувалася система, надавалася класифікація принципів сімейного права або співвідношення сімейного чи цивільного законодавства.

Співвідношення принципів цивільного та сімейного права у порівняльно-правовому аспекті у повній мірі не досліджувалося, зважаючи на різні предмети дослідження (виходячи з позиції зазначених науковців). Не приділялася достатня увага тим принципам сімейного права, які відображені у основоположних засадах цивільного законодавства та є ідентичними за своєю сутністю і які можуть застосовуватися в обох галузях права, що свідчить про їх подібність.

Мета статті – знайти співвідношення принципів цивільного та сімейного права.

Завданням є виявлення доктринальних підходів та аналіз чинного законодавства щодо співвідношення принципів цивільного та сімейного права, дослідження спільності характерних рис притаманних галузі цивільного та сімейного права.

Виклад основного матеріалу. Роль принципів цивільного та сімейного права полягає в тому, що вони у загальному вигляді виражають основоположні керівні ідеї певної галузі права. Принципи гарантують правову політику держави, сприяють належній дії правових норм, їх тлумаченню, застосуванню та заповненню прогалін, що містяться в законодавстві. Ті значні зміни, які трапилися в економіці, політиці, праві суттєво вплинули на формування правових принципів, у тому числі і галузі цивільного та сімейного права. Становлення та розвиток українського сімейного права, як самостійної галузі суттєво стосується змісту правових норм. Правові норми, які за радянських часів були притаманні обома галузям (цивільного і сімейного права), вміщуються в різних кодексах України – Цивільному та Сімейному. Науковці, що займаються проблематикою сімейного права України, наголошують на існуванні низки спеціальних принципів, які є характерними виключно галузі сімейного права, і які не можуть існувати у інших галузях, зокрема цивільному [26, с. 39]. Об'єктивно виникає необхідність у виявленні їх сутності, аналізі змісту з урахуванням об'єктивних змін у праві, що відбулися за останні десятиріччя.

У той же час необхідно відзначити внесок у розвиток теоретичних уявлень про принципи права тих науковців, які стверджували та на доктринальному рівні доводили подібність принципів цивільного та сімейного права, оскільки, на їх думку, місце сімейного права в системі приватного і є складовою його частиною – С. С. Алексєєва [1], О. С. Іоффе [2], Д. І. Мейєра [3], І. В. Жилінкової [8, с. 25], Б. А. Джандарбека [11], М. К. Сулейменова [11, с. 21].

Самостійність сімейного права як галузі та відмежування принципів сімейного права від цивільно-

го підтримувалися науковцями В. М. Антокольською [16], В. Ф. Масловим [5], Р. П. Мананковою [17], З. В. Ромовською [24, 26], Я. М. Шевченко [18] та підтверджувалося законодавцем.

Ще за радянських часів сталим залишалося твердження О. С. Іоффе, який вважав, що сімейне право – не самостійна галузь права, а одна із складових цивільного права. Але така його складова, що не характеризується великою своєрідністю і відрізняється рядом суттєвих особливостей [2]. В повній мірі погоджуючись із зазначеною точкою зору, необхідно відмітити, що хоча предмет та метод правового регулювання дійсно є основним критерієм поділу права на галузі та інші правові утворення, однак, поміж тим, існують й інші юридичні особливості галузей права. Поряд з предметом та методом правового регулювання приналежність сімейного права до складу цивільного характеризують принципи. Передбачається, що у принципах виражається інтелектуально-вольовий зміст галузі, який є показником юридичної особливості чи тотожності галузі права. Звідси С. С. Алексєєв робить висновок, що в юридичній науці та в законодавстві категорія правових принципів сформулювалась сама по собі [1, с. 259]. Разом з тим у профільюючих галузях права, де принципи також присутні, але загальним показником юридичної специфіки є метод та механізм регулювання, категорія принципів залишається чітко не сформульованою. Зазначене вище повністю підтверджується на прикладі сімейного права, яке має притаманні галузі принципи, і які є вирішальним показником місця сімейного права в системі приватного [1, с. 12].

Принципи в сімейному праві, як зазначає Н. С. Шерстнева, відображають сутність регулюючих галузей сімейного права суспільних відносин, визначають соціальне призначення та склад норм права, слугують направляючою основою для вдосконалення законодавства та досягнення одноманітності в судовій практиці [23, с. 8]. Дане визначення принципів в повній мірі можливо застосувати і в цивільному праві. Є. О. Мічурін, визначаючи поняття принципів, вказує, що це основоположні, найбільш глобальні ідеї, положення, відповідно до яких здійснюється цілісне правове регулювання особистих немайнових та майнових відносин [19, с. 8]. Аналізуючи правову категорію принципів сімейного та цивільного права, необхідно зазначити спільність понять категорії принципи цих двох галузей, оскільки за допомогою керівних засад здійснюється регулювання особистих немайнових та майнових відносин, які складають предмет як цивільного, так і сімейного права.

І. В. Жилінкова зазначає, що в законі не визначаються ті сутнісні ознаки (принципи), що притаманні сімейним відносинам, які б давали можливість відмежувати їх від відносин, що складають предмет галузі цивільного права [8, с. 8]. Це дає підставу науковцям зробити обґрунтований висновок про те, що сімейні відносини, які регулюються нормами СК України, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, і тому вони є різновидом цивільних відносин [20, с. 14].

Положення СК України (ст. 7) відображають за-

гальні засади регулювання сімейних відносин, які в певній мірі є подібними основним засадам цивільного законодавства (ст. 3 ЦК України) та містять низку аналогічних принципів, на яких будуються як сімейні, так і цивільні правовідносини. Виняток становлять лише спеціальні принципи, що притаманні лише галузі сімейного права, які уособлюють її.

Тому не виникає необхідності розділяти принципи на ті які застосовуються в цивільному праві і ті, які використовуються в сімейному, оскільки більшість з них є подібними за своїм змістом. Розглядаючи дану проблематику, на мій погляд, необхідно зазначити загальні принципи, притаманні обома галузям права (цивільного та сімейного).

Принцип рівноправності суб'єктів. Як сімейні, так і цивільні правовідносини виникають між учасниками, які є рівними у своїх правах. Рівність суб'єктів цивільних правовідносин, означає рівну правоздатність громадян, рівне положення громадян та організацій на обох сторонах цивільних правових відносин. Рівність сімейних правовідносин закріплена у ст. 7 СК України, в якій визначено, що чоловік та жінка мають рівні права і обов'язки у сімейних правовідносинах, шлюб і сім'я. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків відбувається на засадах рівності. Дружина та чоловік мають рівні права на зміну прізвища, однаково рівні права на материнство та батьківство, на майно, що є спільною сумісною власністю, рівні права та обов'язки щодо дитини. Більш того, в юридичному сенсі правовідносини батьків та дітей – правовідносини горизонталі, відносини рівних сторін. Тому рівність сторін, у першу чергу, може розглядатись як ознака саме відносин, що регулюються цивільним та сімейним правом. Знаходячи свій відбиток у правових нормах, рівність сторін набуває юридичного закріплення і визначає сутність правового регулювання відносин, тих юридичних принципів, які залучаються до їх регулювання [8, с. 8]. У деяких випадках, де учасником є, наприклад, орган опіки та піклування (при всиновленні дитини), не слід вказувати на відносини рівності суб'єктів у сімейному праві. Але це є виключенням.

Відносини між членами сім'ї (батьками, дітьми, подружжям й іншими членами сім'ї) засновані на принципі рівноправності (рівності). Саме ці відносини вважаються сімейними. Відносини з державою та її органами, з чого б вони не впливали та чого б не стосувались, у тому числі і захисту прав дитини, не є сімейними відносинами.

Принцип майнової самостійності. Кожен з учасників цивільних та сімейних відносин розглядається як особа, яка має відповідну майнову самостійність, власні майнові права незалежно від обсягу своєї дієздатності. Завжди можна визначити, яке саме майно належить тому чи іншому учаснику правовідносин як в цивільному, так і в сімейному праві (на праві власності, володіння, обтяжене воно боргами чи ні, які майнові права та обов'язки має особа по відношенню до третіх осіб) [22, с. 38]. Учасники цивільних та сімейних правовідносин здійснюють свої майнові права безпосередньо або за допомогою інших осіб (опікунів, піклувальників, представників), що не змінює осно-

вної концепції, відповідно до якої кожен з учасників має свою майнову самостійність.

Принцип автономії волі учасників правовідносин є також однією з ознак, характерних цивільному і сімейному праву і який означає безперешкодне здійснення прав фізичної і юридичної особи, яка набуває право за своїм власним бажанням задля задоволення власного інтересу. Якості автономії волі притаманні відносинам, що регулюються цивільним правом та залишаються невід'ємними для сімейних правовідносин (аліментні зобов'язання характеризують їх тождність) [22, с. 38]. Кожна особа в сімейному праві визначається як окремий суб'єкт права незалежно від віку та здатності здійснювати свої права власними діями. Навіть якщо мова йде про малолітню (неповнолітню) дитину, то враховуючи цей природний факт, в праві існує чимало спеціальних механізмів, які дають змогу, з одного боку, розглядати дитину як вольову «одиницю», а з іншого – передати право формулювати та визначати її волю іншим особам, які за своїми природними якостями здатні це робити – батьки, опікуни, піклувальники. Ці особи завжди мають діяти так, як діяла б сама особа, здійснювала свою власну вольову поведінку у власних інтересах.

Характерною рисою принципу автономії волі є те, що сімейне право, зазвичай, пов'язує між собою членів сім'ї, близьких родичів, тобто близьких між собою людей, на відміну від цивільного права. Проте, справа не в родинних зв'язках, а в природі відносин, які виникають між суб'єктами (родичами).

Принцип свободи договору передбачає, що можливе вільне укладення договору, вибір контрагента та визначення умов договору з урахуванням вимог ЦК України та інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості, тобто будь-які умови договору, які б не суперечили чинному цивільному законодавству (ст. 627 ЦК України) [8, с. 29-30].

Сімейне право також передбачає договірні відносини, шлюбний договір, договір про передачу дитини на виховання у прийомну сім'ю, договір про патронат. Ці договори чітко регламентовані за своїм змістом та мають специфічні особливості, але за своєю природою договірні відносини притаманні обом галузям права.

Чітка індивідуалізація їх учасників, невідчужуваність сімейних прав та обов'язків є характерною рисою принципу свободи договору, проте це також не є специфікою сімейного права. Досить згадати спадкові та авторські правовідносини в цивільному праві.

Принцип легалізації окремих юридичних фактів є різновидом загально-правового принципу законності, який є характерним більшості галузей права та принцип визнання шлюбу, укладеного лише в органах РАЦС в сімейному праві є аналогічними за своєю природою. Приблизники самостійності цивільного права, як галузі визначають зазначені засади за характерну ознаку, яка виділяє сімейне право поміж інших галузей права, зокрема, цивільного. Необхідність державної реєстрації шлюбу закріплена в законодавстві більшості розвинених європейських держав (Франції, Німеччині, Бельгії, Нідерландів) [12, с. 21]. Як правило, вимагається

державна реєстрація та інші сімейні акти (розірвання шлюбу, визнання батьківства, всиновлення). По суті, державна реєстрація шлюбу є легалізаційною процедурою, що публічно закріплює факт укладення шлюбу. Деяку аналогію можна провести щодо аналогічних легалізаційних процедур в цивільному праві. Так, державна реєстрація права власності на нерухоме майно має на меті легалізацію публічно закріплених відносин в праві власності на нерухоме майно. Реєстраційна процедура є способом закріплення окремих юридичних фактів у державних реєстрах, що притаманні цивільному і сімейному праву.

Характерною рисою принципу легалізації є публічність. В регулюванні сімейних правовідносин, які виникли, переважають загалом публічні відносини, особливо коли мова йде про захист порушених прав дитини [22, с. 37].

Принцип забезпечення пріоритетного захисту прав та інтересів недієздатних членів сім'ї. Сім'я як об'єднання осіб, заснована на шлюбі або кровному спорідненні, передбачає надання членам сім'ї моральної та матеріальної підтримки та допомоги і, перш за все, тим особам, які є недієздатними за станом свого здоров'я (інваліди першої, другої, третьої групи, особи пенсійного віку) чи малолітні, неповнолітні особи. Даний правовий принцип, як зазначає у своїх наукових працях І. Ф. Александров, має місце виключно в сімейному праві, оскільки не є характерним для цивільних правовідносин, які передбачають оплатність наданих послуг та виконаних зобов'язань [22, с. 42]. Важко погодитись із зазначеним твердженням оскільки принципи пріоритетного захисту прав та інтересів осіб, або як ще його іменують справедливості є загальнозживаним в договірному праві. Він слугує засобом відновлення дисбалансу між економічно нерівними контрагентами, якщо більш могутня сторона зловживає своїм економічним становищем; також є засобом відновлення рівноваги інтересів сторін, на які вплинули різноманітні обставини об'єктивного характеру, що не залежать від їх волі. Принципи пріоритетного захисту прав та інтересів осіб завжди на боці економічно більш слабкої сторони договору або сторони, інтереси якої постраждали внаслідок істотної зміни обставин, в яких повинно відбутися виконання (В. Мілаш)¹.

В спадковому праві існує захист прав утриманців, яку спадкодавець не має права залишити без спадщини, якщо відсутні для цього поважні підстави. Спадкодавець при складанні заповіту має розуміти, що з його боку протиправним є позбавляти спадкоємця повністю або зменшувати долю спадкового майна деяких членів сім'ї, які економічно менш захищені, але мають право на обов'язкову частку спадщини. Законом передбачено коло обов'язкових спадкоємців, котрі отримують обов'язкову частку спадщини незалежно від волі спадкодавця: неповнолітні чи непрацездатні діти спадкодавця, у тому числі й всиновлені; непрацездатні батьки, окрім того, всиновлювачі спадкодавця; інші непрацездатні особи, які знаходяться на утриманні у спадкодавця) ст. 1241 ЦК України. Тобто тут мова йде

¹ Цит. за: Александров И. Ф. Правовое регулирование семейных: соотношение семейного и гражданского права : дис. ... канд. юрид. наук / И. Ф. Александров. – М. : РГБ, 2003. – С. 42.

про спеціальний суб'єктний склад, близькі зв'язки між спадкоємцем та спадкодавцем за заповітом.

В договірному праві існують також засади захисту слабкої сторони договору, а прикладом може слугувати договір купівлі-продажу, де законодавець знаходиться на боці покупця (більш «слабкої» сторони договору).

СК України є спеціальним нормативним актом по відношенню до цивільного, оскільки стосується спеціальних відносин – сімейних, це в повній мірі узгоджено в ст. 1 ЦК України. Оскільки як цивільним, так і сімейним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Характерною рисою сімейного права є й те, що воно виникає з таких юридичних фактів: шлюбу, спорідненості, всиновлення і т. д., тобто юридичних фактів-стану, однак зазначена специфіка нічого не доводить, та як зазначають самі прибічники самостійності сімейного права, в сімейному праві зазначаються юридичні факти, що притаманні цивільному праву (наприклад, шлюбний договір).

Подібні норми є, по суті, публічними і в Цивільному кодексі України (реєстрація). Але деякі подібні норми притаманні і праву власності, хоча і не є характерними для предмету цивільно-правового регулювання.

Варто зазначити, що сімейні правовідносини мають низку спеціальних принципів, притаманних галузі сімейного права, однак їх наявність відображає соціальну сутність правового регулювання відносин через норми сімейного права. Слід зазначити, що спеціальні риси, які містяться у даній галузі, в жодному випадку не можуть характеризувати її самостійність.

Зокрема, тривалість існування (вони є невизначеними у часі), принцип пріоритету сімейного виховання дітей, правового статусу дитини, забезпечення здійснення прав дитини та ряд інших. Отже, опираючись на ці ознаки можна стверджувати, що принципи сімейного права тісно пов'язані з принципами цивільного права.

Здійснюване в межах гносеологічного підходу розділення права на приватне та публічне, відображає те загальне, що споріднює галузі права та об'єднує їх в єдину групу [25, с. 78]. Так, Ч. Н. Азімов відмічає, що принципи, які знаходяться в основі приватного права слугують базою не лише для цивільного права але й для інших «цивілістичних» галузей [27, с. 90], якою, зокрема, вважав і галузь сімейного права. Тому спорідненість принципів галузі цивільного та сімейного права є досить аргументованою та обидві галузі права мають однозначну єдність.

Висновок. Проведений порівняльно-правовий аналіз сутності принципів цивільного та сімейного права, їх нормативне вираження та практика застосування дозволяє зробити висновок, що цивільне та сімейне право має ряд загальних принципів, притаманних обом галузям права, які мають особливе соціальне значення. При аналізі норм Сімейного кодексу України чітко виявляється їх залежність та одноманітність з нормами цивільного законодавства, яке слугує право-

вою базою для сімейних правовідносин.

В системі принципів сімейного права виділені дві основні групи принципів: загальні, притаманні обом галузям цивільного та сімейного права та спеціальні, які виділяють сімейне право, однак не підтверджують самостійність як галузі.

Своєрідність цих принципів, способів безпосередньо підтверджує висновок про цивільно-правову природу розглянутих принципів, оскільки загальні засади знаходять своє пряме вираження в особливостях предмету та методу цивільного та сімейного права.

Принципи сімейного права характеризують зазначену галузь як невід'ємну частину цивільного права, оскільки є допоміжними щодо засад цивільного права. Однак, проаналізувавши проблематику дослідження, напевно можна зазначити, що ідентичні за своїм змістом принципи притаманні, як галузі цивільного, так і галузі сімейного права.

СК України являється спеціальним нормативним актом по відношенню до цивільного, оскільки стосується спеціальних відносин – сімейних (це в повній мірі узгоджено ст. 1 ЦК України).

Література:

1. Алексеев С. С. Общие теоретические проблемы советского права / С. С. Алексеев. – М. : Госюриздат, 1961. – 187 с.
2. Иоффе О. С. Советское гражданское право : курс лекций. Ч. 3. / О. С. Иоффе. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1965. – 347 с.
3. Мейер Д. И. Русское гражданское право. В 2-х частях: По исправленному и дополненному 8-му изданию, 1902 г. Ч. 2 / Д. И. Мейер. – М. : Статут, 1997. – 455 с.
4. Яковлев В. С. Гражданский Кодекс РСФСР. Т. 1 / В. С. Яковлев. – Свердловск, 1968.
5. Маслов В. Ф. Имущественные отношения в семье (Научно-практический комментарий действующего семейного законодательства). Изд. второе / В. Ф. Маслов. – Х. : Вища школа, 1974.
6. Нечаева А. М. Семейное право : Актуальные проблемы теории и практики / А. М. Нечаева. – М. : Юрист. – 328 с.
7. Витрук Н. В. Общая теория юридической ответственности / Н. В. Витрук. – М. : Норма, 2009. – 259 с.
8. Сімейний Кодекс України : Науково-практичний коментар / за ред. І. В. Жилінкової. – Х. : Ксилон, 2008. – 855 с.
9. Дзера О. В. Сімейне право України : навч. посіб. для студентів юрид. вузів та факультетів / О. В. Дзера. – К., 1997.
10. Гражданское право В 3-х томах / под ред. Сергеева А. П., Толстого Ю. К. – Т. 1. – М., 2005. – 765 с.
11. Сулейменов М. К. Право как система : монография / М. К. Сулейменов. – Алматы : Зангер, 2011. – 334 с.
12. Пчелинцева Л. М. Семейное право России : учеб. для вузов / Л. М. Пчелинцева. – М. : Норма, 2002.
13. Братусь С. Н. Отрасль советского права: понятие, предмет, метод / С. Н. Братусь. – М., 1963.
14. Ворожейкин Е. М. Правовые основы брака и семьи / Е. М. Ворожейкин. – М., 1969.
15. Матвеев Г. К. Советское семейное право : учеб. / Г. К. Матвеев. – М., 1985.
16. Антокольская В. М. Семейное право : учеб. / В. М. Антокольская. – М., 1996.
17. Мананкова Р. П. Правовые проблемы членства в семье / Р. П. Мананкова. – Томск, 1985.
18. Шевченко Я. Н. Совершенствование законодательства о семье / Я. Н. Шевченко. – К., 1986.
19. Мічурін Є. О. Цивільне право України. Альбом схем : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. та доп. / за заг. ред. Є. О. Мічуріна. – Харків : ФОП Мічуріна Н.О., 2010. – 448 с.
20. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / за ред. Є. О. Харитоновна. – Х., 2006.

21. Сулейменов М. К. Договор в гражданском праве Республики Казахстан: проблемы теории и практики // В кн. : Договор в гражданском праве : проблемы теории и практики. Том 1 // Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 5-летию образования НИИ частного права КазГЮА (в рамках ежегодных цивилистических чтений). Алматы. 6-7 апреля 2000 г. / отв. ред. М. К. Сулейменов. – Алматы : КазГЮА, 2000.
22. Александров И. Ф. Правовое регулирование семейных отношений: соотношение семейного и гражданского права : дис. ... канд. юрид. наук / И. Ф. Александров. – М. : РГБ, 2003.
23. Шерстнева Н. С. Принципы российского семейного права : дис. ... докт. юрид. наук / Н. С. Шерстнева. – М., 2007. – 452 с.
24. Ромовська З. В. Сімейне право – перспективи розвитку / З. В. Ромовська // Основні напрямки реформи цивільного права України : зб. статей та матеріалів. – Київ, 1997.
25. Жилінкова І. В. Правовий режим имущества членов семьи / І. В. Жилінкова. – Х. : Ксилон, 2000. – 395 с.
26. Ромовська З. В. Українське сімейне право / З. В. Ромовська. – К. : Вид. Правова єдність, 2009.
27. Азімов Ч. Н. О соотношении частного и гражданского права / Ч. Н. Азімов // Проблемы законности. –1995. – № 30.

Кожевникова В. А. Принципы гражданского и семейного права: сравнительно-правовой аспект

Аннотация. В статье исследуется действующее гражданское и семейное законодательство путем сравнительно-правового анализа системы принципов двух отраслей права. На основе анализа автор дает собственное определение форм нормативного выражения принципов.

Ключевые слова: система принципов, гражданское и семейное законодательство, отрасль права, правоотношения.

Kojevnikova V. Principles of civil and family law: comparative legal aspect

Annotation. This article examines range of problems of current civil and family law through comparative legal analysis of principles system of two law branches. Based on the analysis the author gives his own forms definition of normative expression of principles.

Key words: principles system, civil and family law, law branch, legal relations.